

УДК 94(477)

Світлана Гладченко

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу проблем впровадження гендерної політики в освітній галузі сучасної України. Визначено роль гендерної освіти в формуванні суспільства гендерної рівності як суспільства, заснованого на рівних правах та можливостях жінок та чоловіків. Наголошено, що взаємовідносини жінок та чоловіків є важливим чинником соціального розвитку. Проаналізовано рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо необхідності та впровадження гендерної політики в учбових закладах. Зроблено аналіз наукової літератури як вітчизняних так і західних дослідників. Автор наполягає на тому, що освіта в сучасній Україні зазнає істотні зміни, які визначають об'єктивну необхідність пошуку умов, що сприятимуть підвищенню її ефективності, зміну підходів до процесу і змісту освіти, вдосконалення форм організації соціальних і міжособистісних відносин. Тому, вказана важливість інтеграції гендерного компонента в освітній галузі не має сумніву. Запропоновані певні рекомендації щодо впровадження гендерної політики в освітню галузь.

Ключові слова: гендерна політика в освітній галузі, гендерний підхід, гендерна освіта, гендерне виховання, гендерна соціалізація.

Становлення України як держави відбувається в умовах швидких і глибоких суспільних змін, які зумовлюють нові реалії та вимоги до життєдіяльності сучасної людини. Гендерні відносини є відображенням гендерної свідомості суспільства, важливий чинник формування якої – освіта. Проблема впровадження гендерного підходу в освітню галузь, на сьогодні, є досить актуальною.

Освіта в сучасній Україні зазнає істотні зміни, які визначають об'єктивну необхідність пошуку умов, що сприятимуть підвищенню її ефективності, зміну підходів до процесу і змісту освіти, вдосконалення форм організації соціальних і міжособистісних відносин. Тому одним з основних напрямів гендерної політики в освітній галузі є гендерна освіта.

У науковій літературі можна зустріти різні підходи щодо розуміння гендерної рівності в різних сферах людської діяльності. Так, відповідно до словника Л. Кобилянської та Т. Мельник «Сучасне гендерне мислення», «гендерна рівність означає однакове забезпечення рівними правами жінок і чоловіків. Зміст цього поняття включає відсутність привілеїв за статтю, заборону дискримінації, а також свободу вибору, розвитку, пошуку» [7, с. 194].

К. Левченко у праці «Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління» подає наступне визначення: «гендерна рівність – це рівні права і рівні можливості для жінок і чоловіків у суспільстві, рівні умови для реалізації прав людини, участь в національному, політичному, економічному, соціальному та культурному розвитку, отримання рівних винагород за результатами участі» [5, с.36].

Автори навчального посібника «Основи теорії гендеру» стверджують, що гендерна рівність «ґрунтується на переконанні про те, що в понятті «рівних прав» не існує фундаментальної різниці між чоловіками та жінками» й тлумачиться також «... як ідентичність можливостей, стартових умов особистісної реалізації людей незалежно від їх статевої належності» [9, с.21].

Але більшість підходів визначення гендерної рівності визнають її шляхом виділення відмінностей: «рівність статей не означає їх ототожнення одна з одною або ідентичність, як і те, що ця рівність не повинна встановлювати як норми такі умови та спосіб життя, які притаманні чоловікам» [13, с.2].

Гендерні аспекти є складовою всього комплексу завдань розвитку як суспільства, так і держави. Гендерна нерівність стримує розвиток. Більшість науковців (Н.Лавриненко, Т.Мельник, Л.Кобилянська) розглядають досягнення гендерної рівності як центральний момент їх розвитку [2; 4; 7]. Політична стратегія втілення в життя гендерної рівності, на думку Т. Мельник та Л. Кобилянської, складається з трьох частин: реформування правових та економічних інститутів з метою встановлення рівних прав для жінок і чоловіків; поширення такого економічного розвитку, який буде спрямовано на більш справедливий розподіл ресурсів та їх використання, підвищення доходів та зниження рівня бідності, що сприятиме зменшенню гендерних невідповідностей в освіті, охороні здоров'я; вжиття активних заходів щодо вирівнювання стійких гендерних невідповідностей у сферах доступу до ресурсів і можливостей для вирішення своїх інтересів [7, с.194–195].

Інтеграція гендерного підходу в національну систему освіти на сучасному етапі вкрай необхідна, оскільки гендерна збалансованість в українському суспільстві є одним з індикаторів його визнання як розвиненої держави, що стоїть перед європейським вибором.

Л. Смоляр наголошує на тому, що ґендерна освіта передбачає вивчення сукупності відносин жінок і чоловіків у суспільстві. Це стосується традицій, формальних та неформальних правил і норм, які зумовлені місцем і становищем чоловіків та жінок в українському суспільстві. На думку дослідниці, інтеграція ґендерних підходів в освіті вимагає: введення спеціальних предметів і спецкурсів з ґендерної проблематики; експертизи наявних програм та підручників; розроблення відповідних навчальних програм, методичних посібників, підручників для різних типів навчальних закладів.[12, с. 516].

Ґендерна освіта визначається як теоретична концепція, освітня практика та просвітницька робота. Вона не обмежується запровадженням ґендерних навчальних курсів, а передбачає, перш за все, формування нового світогляду, позбавленого ієрархії чоловічого і жіночого, формування ґендерно-збалансованого середовища, врахування ґендерного компоненту у методиці виховання і навчання.

Науково-педагогічними працівниками напрацьовано певний експериментально-практичний досвід особистісно-орієнтованого навчання, упровадження ґендерного компоненту в освітню галузь. Ця робота активізувалась завдяки підтримці програми рівних можливостей і прав жінок в Україні, ініційованої Євросоюзом та програмою розвитку ООН. Разом з тим вона потребує фундаментальних розробок, більш глибокого осмислення, вирішення багатьох нагальних практичних завдань, подолання розриву між теорією і практикою. Реалізується дана теоретична модель викладачами-ентузіастами, загалом же система освіти залишається досить консервативною і не дуже охоче сприймає ґендерні нововведення. Відсутність ґрунтовної теоретико-методологічної бази ґендерного компоненту освіти досить часто приводить до помилок у практичній реалізації.

Як відзначила координатор програми рівних можливостей Л. Кобелянська, упровадження з 2000 року пілотного проекту «Ґендерна освіта в Україні» засвідчило велику зацікавленість викладачів, студентів, адміністрацій навчальних закладів, керівництва Міністерства освіти і науки, українського суспільства в цілому у набутті знань з ґендерної проблематики та введенні відповідних курсів у навчальні програми, з іншого боку, він продемонстрував неготовність навчальних закладів запровадити викладання ґендерних дисциплін через відсутність як належного кадрового, так і програмного та методичного забезпечення [2, с. 7].

В останнє десятиліття відбулися зрушення, а саме опубліковані перші підручники з проблем ґендерної освіти, успішно працюють центри ґендерної освіти у Вінниці, Дніпрі, Тернополі, Харкові.

Питання впровадження ґендерного компоненту в національну систему підготовки фахівців відображене у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (№ 2866-IV від 8 вересня 2005 р.), де зазначено, що «до навчальних програм вищих навчальних закладів включаються дисципліни, які вивчають питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, та факультативне вивчення правових засад ґендерної рівності на основі гармонізації національного і міжнародного законодавства» [1].

У результаті парламентських слухань «Рівні права та рівні можливості в Україні: реалії та перспективи» (2006 р.), Міністерству освіти і науки України надані такі рекомендації: забезпечити проведення експертизи навчальних програм, підручників та навчальних посібників для навчальних закладів щодо відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; збільшити обсяг видань, зокрема наукових, з питань ґендерної рівності; включити до навчальних програм ВНЗ, курсів перепідготовки кадрів дисципліни з питань забезпечення прав та можливостей жінок і чоловіків; розпочати підготовку фахівців для здійснення ґендерного аналізу в соціально-економічній сфері [11].

Ці рекомендації знайшли своє відображення у державній програмі з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року (№ 1834 від 27 грудня 2006 р.) та у державній програмі забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року. У наказі Міністерства освіти і науки України № 839 від 10 вересня 2009 р. «Про впровадження принципів ґендерної рівності в освіту» третина плану заходів безпосередньо стосується вищої школи, зокрема: продовжити впровадження курсів ґендерної рівності у ВНЗ; здійснити анкетування ВНЗ на предмет упровадження ґендерного компоненту у зміст вищої освіти; створити банк даних методичного забезпечення ґендерних курсів ВНЗ; організувати проведення ґендерного аналізу кадрового забезпечення ВНЗ за галузями знань; дослідити теоретико-методологічні аспекти механізмів формування ґендерної політики у вищій школі шляхом залучення до цієї роботи наукових підрозділів ВНЗ; сприяти створенню у ВНЗ кафедр ґендерної рівності [8].

Запровадження ґендерного підходу визначено науковцями однією з важливих складових особистісного підходу у вихованні та навчанні, гарантом створення сприятливих умов для гармонійного розвитку особистості і реалізації її творчого потенціалу.

Гендерні підходи сьогодні впроваджуються у зміст вищої освіти через дисципліни соціогуманітарного циклу: філософію, історію, соціологію, психологію, культурологію тощо. Сучасна система освіти вимагає від всіх педагогів володіння прогресивними педагогічними методиками навчання, сприйняття кожного студента у всій його цілісності і значущості як особистості, сприяння реалізації його творчого потенціалу без будь-яких упереджень. Важливим компонентом особистісно-орієнтованої освіти виступає її діалогічний характер, тому актуальним стає саморозвиток і самореалізація усіх суб'єктів навчання. Підготувати висококваліфікованих, творчих спеціалістів, з демократичним світоглядом, позбавленим патріархальних упереджень, можуть тільки викладачі, які володіють такими компетентностями.

Проблема врахування та впровадження ідеї гендерного підходу у вітчизняну систему освіти стала предметом дискусій. Українські дослідники вважають, що впровадження цього підходу є важливою складовою узгодження української системи освіти з європейськими вимогами.

Метою гендерного виховання є створення оптимальних умов для формування вільної від стереотипів та упереджень гендерної свідомості і відповідальності за власні міжособистісні взаємини у соціумі. Проведення гендерних перетворень вимагає об'єднання зусиль суспільства, держави та освітніх установ у подоланні сталих стереотипів щодо традиційного розподілу гендерних ролей у суспільстві.

Задля вирішення цих проблем, на нашу думку, необхідно удосконалювати питання гендерної політики в освітній галузі на законодавчому рівні, також включити гендерні проблеми до державних програм освіти як пріоритетні; вилучити з навчальних матеріалів та навчальних програм зайві гендерні стереотипи; вводити в навчальні програми всіх рівнів навчальних закладів дисципліни з гендерного питання; сприяти створенню у ВНЗ кафедр гендерної рівності; проводити гендерні дослідження; сформувати гендерну чутливість усіх учасників навчально-виховного процесу як здатність усвідомлювати права особистості, моделювати впливи соціального середовища, реагувати на прояви сексизму; сформувати мотивацію молоді до рівноправної участі у всіх сферах життєдіяльності, реалізації своїх гендерних прав і свобод; мотивувати викладачів та студентів до гендерної самоосвіти; організація та проведення семінарів, тренінгів, «круглих столів» з гендерної освіти.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (зі змінами) від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 01.09.2017).
2. Кобелянська Л.С. Гендерна освіта в Україні: реалії та перспективи // Проблеми освіти: науково-методичний збірник / кол. авт. К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2003. С. 3–8.
3. Кравець В. П. Гендерна педагогіка: навч. посібник. Тернопіль: Джура, 2003. 416 с.
4. Лавриненко Н. В. Женщина: самореализация в семье и обществе (Гендерный аспект). К.: ВИПОЛ, 2005. 172 с.
5. Левченко К. Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління: [монографія]. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2006. 344 с.
6. Луценко О. А. Гендерна освіта та педагогіка // Основи теорії гендеру: навч. посібник. К.: К.І.С., 2004. С. 476–503.
7. Мельник Т. М. 50/50: Сучасне гендерне мислення: словник / під ред. Т. М. Мельник, Л. С. Кобелянська. К.: К.І.С., 2005. 280 с.
8. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» від 10.09.2009 № 839. URL: <http://osvita.ua/legislation/other/4849/> (дата звернення: 01.09.2017).
9. Основи теорії гендеру: навчальний посібник / [В.П. Агеєва, В.В. Близнюк, І.О. Головащенко та ін.]. К.: К.І.С., 2004. 536 с.
10. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві до 2010 року» від 27.12.2006 № 1834. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1834-2006-%D0%BF> (дата звернення: 01.09.2017).
11. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року» від 26.09.2013 № 717. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/717-2013-%D0%BF> (дата звернення: 01.09.2017).
12. Смоляр Л. О. Становлення гендерної освіти в Україні // Основи теорії гендеру: навч. посібник. К.: К.І.С., 2004. С. 504–519.
13. Цокур О.Г. Розвиток гендерного підходу в освіті. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/313/> (дата звернення: 01.09.2017).

References

1. Zakon Ukrayiny «Pro zabezpechennya rivnykh prav ta mozhlyvostey zhinok i cholovikiv» (zi zminamy) vid 08.09.2005 # 2866-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
2. Kobelyans'ka L.S. Genderna osvita v Ukrayini: realiyi ta perspektyvy // Problemy osvity: naukovu-metodychnyy zbirnyk / kol. avt. K.: Naukovu-metodychnyy tsentr vyshchoyi osvity, 2003. S. 3–8.
3. Kravets' V. P. Genderna pedahohika: navch. posibnyk. Ternopil': Dzhura, 2003. 416 s.
4. Lavrynenko N. V. Zhenshchyna: samorealyzatsiya v sem'e y obshchestve (Hendernyy aspekt). K.: VYPOL, 2005. 172 s.
5. Levchenko K. B. Genderna polityka v Ukrayini: vyznachennya, formuvannya, upravlinnya: [monohrafiya]. Kh.: Vyd-vo Nats. un-tu vnutr. sprav, 2006. 344 s.
6. Lutsenko O. A. Genderna osvita ta pedahohika // Osnovy teoriyi genderu: navch. posibnyk. K.: K.I.S., 2004. S. 476–503.
7. Mel'nyk T. M. 50/50: Suchasne genderne myslennya: slovnyk / pid red. T. M. Mel'nyk, L. S. Kobelyans'ka. K.: K.I.S., 2005. 280 s.
8. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny «Pro vprovadzhennya pryntsyviv gendernoyi rivnosti v osvitu» vid 10.09.2009 # 839. URL: <http://osvita.ua/legislation/other/4849/>
9. Osnovy teoriyi genderu: navchal'nyy posibnyk /

[V.P. Aheyeva, V.V. Blyznyuk, I.O. Holovashenko ta in.]. K.: K.I.S., 2004. 536 s. 10. Postanova Kabinetu Ministriv «Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi prohramy z utverdzhennya gendernoyi rivnosti v ukrayins'komu suspil'stvi do 2010 roku» vid 27.12.2006 # 1834. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1834-2006-%D0%BF>. 11 Postanova Kabinetu Ministriv «Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi prohramy zabezpechennya rivnykh prav ta mozhlyvostey zhinok i cholovikiv na period do 2016 roku» vid 26.09.2013 # 717. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/717-2013-%D0%BF>. 12. Smolyar L. O. Stanovlennya gendernoyi osvity v Ukrayini // Osnovy teoriiy genderu: navch. posibnyk. K.: K.I.S., 2004. S. 504–519. 13. Tsokur O.H. Rozvytok gendernoho pidkhodu v osviti. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/313/>

Svitlana Gladchenko

PROBLEMS OF INTRODUCTION OF GENDER POLITICS IN THE AREA OF EDUCATION OF MODERN UKRAINE

The article is intended to analyze the problems of introducing a gender policy in the education of modern Ukraine. The role of gender education in shaping the society of gender equality as a society based on equal rights and opportunities of women and men is defined. It was noted that the relationship between women and men is an important factor in social development. The recommendations of the Ministry of Education concerning the necessity and implementation of gender policy in educational institutions are shown. The analysis of scientific literature of both domestic and western researchers is made. It is pointed out the importance of integrating the gender component in the educational area. The author insists that education in modern Ukraine undergoes significant changes, which determine the objective necessity of finding conditions conducive to increasing its effectiveness, changing approaches to the process and content of education, improving the forms of organization of social and interpersonal relations. Therefore, the indicated importance of integrating the gender component in the educational sphere is beyond doubt. Some recommendations are proposed for the introduction of gender policy in the educational sector.

Key words: gender policy in education, gender approach, gender education, gender education, gender socialization.